אבל הני תרתי דאיתא למרה בהדה אימא לא צריכא מות יומת המכה אין לי אלא במיתה הכתובה בו מנין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו שאתה רשאי להמיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו ת"ל מות יומת מ"מ [2]הכה תכה אין לי אלא בהכאה הכתובה בהן מנין שאם אי אתה יכול להמיתן בהכאה הכתובה בהן שאתה רשאי להכותן בכל הכאה שאתה יכול ת"ל הכה תכה מ"מ [3]השב תשיב אין לי אלא שמשכנו ברשות ב"ד משכנו שלא ברשות ב"ד מנין ת"ל השב תשיב מ"מ [4]חבל תחבול אין לי אלא שמשכנו ברשות משכנו שלא ברשות מנין ת"ל חבל תחבול מ"מ והני תרי קראי למה לי חד לכסות יום וחד לכסות לילה [5]פתח תפתח אין לי אלא לעניי עירך לעניי עיר אחרת מנין ת"ל פתח תפתח מכל מקום [6]נתן תתן אין לי אלא מתנה מרובה מתנה מועטת מנין ת"ל נתן תתן מ"מ [7]העניק תעניק אין לי אלא שנתברך הבית בגללו מעניקים לא נתברך הבית בגללו מנין ת"ל העניק תעניק מ"מ ולר' אלעזר בן עזריה דאמר נתברך הבית בגללו מעניקין לו לא נתברך הבית בגללו אין מעניקין תעניק למה לי דברה תורה כלשון בני אדם [5]העבט תעביטנו אין לי אלא שאין לו ואינו רוצה להתפרנס אמר רחמנא תן לו דרך הלואה יש לו ואינו רוצה להתפרנס מנין ת"ל תעביטנו מ"מ ולר"ש דאמר יש לו ואינו רוצה להתפרנס אין נזקקין לו תעביטנו למה לי דברה תורה כלשון בני אדם: היה בטל מן הסלע לא יאמר לו תן לי סלע אלא נותן לו שכרו כפועל (בטל): (תנן) נותן לו שכרו כפועל בטל מאי כפועל בטל אמר אביי כפועל בטל של אותה מלאכה דבטל מינה: אם יש שם ב"ד מתנה בפניהם: איסור ורב ספרא עביד עיסקא בהדי הדדי אזל רב ספרא פלג ליה בלא דעתיה דאיסור באפי בי תרי אתא לקמי' דרבה בר רב הונא א"ל זיל אייתי תלתא דפלגת קמייהו אי נמי תרי

רש"י

דאיתיה למרה. דכתיב עמו: אימא יחזור אחר בני אדם וישכור: שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו. והיינו סייף כגון שהיה בספינה ובורח ואתה יכול לזרוק בו חץ או לטובעו: הכה תכה. בעיר הנדחת: אין לי אלא שמשכנו ברשות ב"ד. דצעק עליו בדין ושלחו שלוחם לתפוס מטלטליו דקרא דהשבת העבוט עליה כתיב דכתיב לעיל מיניה בחוץ תעמוד והאיש ואמרינן לקמן בפ' המקבל (דף קיג.) בשליח ב"ד הכתוב מדבר: שלא ברשות ב"ד מנין. דצריך השבה: שהם חבלה ע"פ ב"ד הילך דלא שכיח דאלים איניש ליכנס בבית וליטול מטלטלין שלא ברשות: חד לכסות יום וחד לכסות לילה. בפ' המקבל (לקמן קיד:) מפרש לקרא הכי: מתנה מועטת מנין. אם אי אפשר לך ליתן מתנה מרובה: אין לי אלא שנתברך הבית בגללו. דהכי כתיב קרא אשר ברכך ה' אלהיך תתן לו: דרבי אלעזר בן עזריה בקדושין (דף יז:): שאין לו. ממה שיתפרנס: ואינו רוצה להתפרנס. משלך במתנה ואמר רחמנא העבט דרך הלואה: יש לו ואינו רוצה להתפרנס. משלו אלא משלך מנין שאתה חייב להעביטו וליפרע ממנו אחר מיתה ת"ל תעביטנו והכי מפרש בכתובות פרק מציאת האשה (דף סז:): מאי כפועל בטל. והלא אינו בטל שהרי טורח בהשבתה ומתניתין קתני נותנין לו כשיעור שירצה פועל ליטול להתרפות ממלאכה ולישב בטל: כפועל בטל של אותה מלאכה דבטל מינה. כמה אדם רוצה ליטול ולפחות משכרו ליבטל ממלאכה זו כבדה שהוא עוסק בה ולעסוק במלאכה קלה כזו הכל לפי כובד המלאכה וריבוי שכר. יש מלאכה שטורחה קל ושכרה רב או חילוף: פלג. בסחורה ולא היו מעות אלא דבר הצריך שומא:

תרי

תוספות

אבל הני תרתי דאיתנהו למרייהו בהדייהו. ואע"ג דמרבינן לעיל אין בעלים עמו היינו שהוא זקן או חולה והני דאין יכול לעזור יכול לשכור פועלין ואימא לא קא משמע לן: אין לי אלא משכנו. פרשתי בהמקבל (לקמן דף קיג.): דברה תורה כלשון בני אדם. וא"ת וכי לית להו כל הני דרשות דלעיל ואליבא דר"ש משנינן נמי לעיל דלא מסיימי קראי וכר"ה (דף ח.) דריש נמי ר"ש עשר תעשר אחד מעשר דגן ואחד מעשר בהמה וי"ל דדוקא הכא בהני תרי קראי אמרינן דברה תורה כלשון בני אדם משום דמוכחי קראי דכתיב די מחסורו ובאידך כתיב אשר ברכך ובריש השואל (לקמן דף צד: ושם ד"ה אלא) דקאמר אם גנב אין לי אלא גניבה אבידה מנין ת"ל יגנב ופריך למ"ד דברה תורה כלשון בני אדם מאי איכא למימר התם נמי איכא הוכחה דגניבה משמע דוקא גניבה ולא אבידה: אם יש שם ב"ד יתנה בפניהם. שישלם לו כל מה שישתכר במלאכה שהוא עושה ואם אין ב"ד לא ישיב כיון שאם ישיב לא יהא לו אלא כפועל בטל אבל אם אינו עושה מלאכה ישיב בחנם וא"ת לעיל דנקט או שהיתה שלו מרובה היכי דמי אי ליכא ב"ד אפילו מועטת נמי מן האבידה לא ישיב ואי בפני ב"ד כי נמי אין מרובה אלא שוה לאבידה למה יתנו ב"ד ליתן לו כל שכרו א"כ מה ירויחו הבעלים וי"ל דנ"מ לכושרא דחיותא או לטרחא יתירא וכה"ג משני בסוף השוכר את הפועלים (לקמן דף צג:) וא"ת דהכא משלם לכל הפחות השכירות כפועל בטל וכן משני לקמן בסוף השוכר את הפועלים (שם) גבי רועה שהיה יכול לקדם ברועים ובמקלות ש"ש בשכר וש"ח בחנם חייב וש"מ שקדם בשכר חוזר ונוטל מבעל הבית ומסתמא ש"ח נמי שקדם בשכר חוזר ונוטל מבעה"ב ואילו בפרק הגוזל בתרא (ב"ק דף קטו:) תנן שטף נהר את חמורו וחמור חבירו הניח את שלו והציל את של חבירו אין לו אלא שכרו ואין משלם לו דמי חמורו שטבע וי"ל דהתם מיירי כשהיה יכול להציל ע"י הדחק דאי לאו הכי מאי אמר ליה מהפקירא קזכינא כדאיתא התם ועי"ל כיון שבעל החמור שם יכול לומר הייתי שוכר פועלים להצילו וא"ת הכא אמאי נוטל שכר וכן לקמן ש"מ שאין צריך לקדם בשכר אם קידם אמאי נוטלו מבעה"ב האמרי' פר' הכונס (שם דף נח. ושם ד"ה אי) דמבריח ארי מנכסי חבירו פטור וללישנא בתרא דהכונס דמבריח ארי פטור משום דלית ליה פסידא אתי שפיר דהכא אית ליה פסידא אבל ללישנא קמא דקאמר דמבריח ארי מדעתו משמע אפילו אית ליה פסידא פטור כיון דמדעתו הוא קשה ומור"י דמבריח ארי פטור היינו דוקא שמצילו מפחד הארי שירא שיבא וקידם ברועים והבריחו דלא ברי הזיקא דבלא הצלתו יכול להיות שלא היה בא אבל מציל מפי הארי ושטף נהר חמורו ומחזיר אבידה דברי הזיקא וכה זה והציל נוטל שכרו וא"ת דפורע חובו דשרי למודר הנאה בפרק אין בין המודר (נדרים דף לג.) ופרק בתרא דכתובות (דף קז. ושם) מחשבין ליה מבריח ארי אע"ג דברי הזיקא ואית ליה פסידא וי"ל דהתם נמי אין מצילו מן ההפסד דמה שמלוה טורף ממנו אין זה הפסד שהרי נתחייב לו ולכך חשיב ליה כמבריח ארי א"נ כדמפרש טעמא בירושלמי דנדרים הוינא מפייס ליה ומחיל לי ואפי' במשכון מפייס הוינא ליה ויהיב לי משכוני ואפילו בב"ח דוחק מסיק בירושלמי והטעם נראה משום שיכול לומר הייתי מוצא אוהבים הרבה שיפרעו עבורי דהיינו מעין אותם הטעמים והא דקרי ליה בפ' ח"ה (ב"ב דף נג.) מבריח ארי נתן צרור ונטל צרור דסכר מינה מיא ואפיק מינה מיא אע"פ שמצילו מן ההפסד שהיה נהר שוטפה התם לא נקט לשון מבריח לענין שיפטר משכר הברחה אלא כלומר אין זו חזקה כיון שאין מתקן השדה אלא מגין עליה בעלמא שלא תבא לידי קלקול ונראה שגם ר"ת סובר דלא חשיב מבריח ארי במקום שמצילו מן ההפסד שהיה מעמיד ההיא דפורע חובו דוקא במזונות אשתו כדמפרש בפ' בתרא דכתובות (דף קח. ושם) משום דאפשר שתהא עושה ואוכלת או תתפרנס מן הצדקה או מקרוביה שיתנו לה בחנם אבל שאר פריעת חוב אור"ת דאין זה מבריח ארי אלא מהנה גמור וירושלמי פליג אגמרא שלנו ולפ"ז אם השר גזל ביתו של ישראל ובא חבירו ישראל ופייס אותו בדמים מועטים אם ירצה בעה"ב ליקח ביתו ישלם דמים לחבירו וכן פסק רבינו גרשום אבל רש"י פסק שיחזיר לו ביתו חנם בפ' הנזקין (גיטין דף נח:) ונראה דלא מבעיא אם קנאה בדמים שמציל הבעלים מן ההפסד שישלמו הבעלים אלא אפי' קנאה בשויו ולא דמי למבריח ארי דאם היה משתקע בידו לא היה הבית חוזר לו לעולם ואפי' בשויו ודמי למקדים ברועים ובמקלות בשכר דאמרי' שנותן שכרו עד כדי דמיהם ונ"מ לכושרא דחיותא או לטרחא יתירא ועוד נר' אפי' ידוע בודאי שאפילו לא מיהר לקנותו היה חוזר לבעלים בדמים הללו כל שעה שירצו בין קנאו בדמים מרובים בין קנאו בדמים מועטים לא דמי למבריח ארי כיון שיצא הבית מחזקת ישראל ובא לידי נכרי וזה מוציאו מחזקת נכרי ומחזירו ליד ישראל נוטל מה שההנהו: כפועל בטל. פירשנו באיזהו נשך (לקמן דף סח. ושם ד"ה ונותן):

אלמנה

עין משפט נר מצוה

קסד א מיי' פי"ד מהל' סנהדרין הל' ח:

קסה ב ג מיי' פ"ג מהל' מלוה ולוה הל' ה סמג לאוין קפו טוש"ע ח"מ סי' לו סעיף טו:

קסו ד ה מיי' פ"ז מהל' מתנות עניים הל' יג סמג עשין קסב טוש"ע י"ד סי' רמז סעיף א וסי' רמח סעיף א וסי' רנא סעיף ג:

קסז ו מיי' פ"ג מהל' עבדים הלכה יד סמג עשין פד:

קסח ז מיי' פ"ז מהל' מתנות עניים הל' ט סמג עשין קסב טוש"ע י"ד סי' רנג סעיף י:

קסט ח מיי' פי"ב מהל' גזלה ואבידה הלכה ד סמג עשין עד טוש"ע ח"מ סי' רסה:

קע ט מיי' פ"ה מהל' שלוחים ושותפין הל' ט סמג עשין פב טוש"ע ח"מ סי' קעו סעיף יז:

רבינו חננאל

וכן דין השב תשיב את העבוט וכן דין חבל תחבול בין כסות יום בין כסות לילה וכן פתח תפתח את ידך וגומר לענייך ואפי' לעניי עיר אחרת וכן דין נתן תתן לו א) במתנה בין מרובה בין מועטת. וכן דין העניק תעניק לו ואפי' לא נתברך הבית בגללו וכן העבט תעביטנו אפי' יש לו ואינו רוצה להתפרנס: היה בטל מן הסלע לא יאמר לו תן לי סלע אלא נותן לו שכרו כפועל תנא כפועל בטל. ואקשי' והא לאו בטל הוא דהא מתעסק להחזיר האבידה. ופירקה אביי כפועל בטל של אותה מלאכה פי' כגון שהיה חייט והניח מלאכתו והלך להשיב את האבידה ונתעכב בהשבתה כשיעור תפירת בגד ששכרו סלע לא יאמר לו כבר בטלתי ממלאכתי שיעור סלע תנה לי אלא משערין שכרו כעת שאין לו מה יתפור אלא יושב ובטל אם יבא אדם ויאמר לו הנך יושב ובטל תלך בתפירת בגד חצי סלע או תשאר בטל היום ובעת שהמלאכה מצויה בגון קרוב לרגל וכיוצא בו שכר תפירת הבגד סלע ומה שמתברר שנוטל בשעה שאין לו תפירה להחזיר הוא שנוטל מבעל האבידה וכן אם יאמר לו אדם אתה חייט ואין תפירה מצויה אצלך תבוא ללבון עמי לבנים ותיקח שכרך כך וכך וזה מפני שלא התנה בב"ד על שכרו. אבל התנה בב"ד נוטל לפי תנאו דתנן אם יש שם ב"ד מתנה בפני ב"ד. איסור ורב ספרא הוו שותפי בעיסקא אזל רב ספרא פלג בלא דעתיה דאיסור קמי תרי וחייביה רבה לאיתויי תלתא אי נמי תרי מינו תלתא אי נמי תרי סהדי דפלג

א) נ"ל תתן לו בין מתנה מרובה בין וכו'

מסורת הש"ס

א) [סנהדרין מה: נג. עב:], ב) קדושין יז., ג) [שם וש"נ], ד) כתובות סז., ה) [ע"ש], ו) [צ"ל תנא], ז) לקמן פח. בכורות כט., ח) הא לא בטיל מידיה. רש"ל, ט) [בה"ש איתא ר' אתא אבל בתוס' ב"ב מ. ד"ה קיום מוכח דהגי' לפניהם ר"נ], י) [שמות כג דברים כב], כ) כס"מ: ובריית', ל) [וע"ע תוס' כתובות סז: ד"ה וחכמים ועמ"ש תוס' סוטה כד. ד"ה ור' יונתן ותוס' מנחות יז: ד"ה מאי באריכות],

תורה אור השלם

1 או באיבה הכהו בידו וימת מות יומת המכה רצח הוא גאל הדם ימית את הרצח בפגעו בו: במדבר לה כא

2 הכה תכה את ישבי העיר ההוא לפי חרב החרם אתה ואת כל אשר בה ואת בהמתה לפי חרב: דברים יג טז

3 השב תשיב לו את העבוט כבא השמש ושכב בשלמתו וברכך ולך תהיה צדקה לפני יי אלהיך: דברים כד יג

4 אם חבל תחבל שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו: שמות כב כה

5 כי פתח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו די מחסרו אשר יחסר לו: דברים טו ח

6 נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך יי אלהיך בכל מעשך ובכל משלח ידך: דברים טו י

7 העניק תעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך אשר ברכך יי אלהיך תתן לו: דברים טו יד

גליון הש"ס

גמ' אתא לקמיה דרבה בר רב הונא. עיין תוס' ב"ב מ ע"א ד"ה קיום דגרסא דהיה לפס הגירסא כאן אתא לקמיה דר"נ: תוס' ד"ה דברה תורה וכו' משום דמוכחי קראי. עיי' מוהרי"ט ריש פ' לך לך:

מוסף רש"י

אין לי. אי לא כתיב אלא יומת, אלא במיתה הכתובה בו. סייף (סנהדרין מה:). מנין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו. שאם אי אתה יכול להרגו בסייף, כגון שהיה מכשף או שהיה לו נהר מפסיק ואתה יכול לירות בו חץ או אבן (שם עב:). מות יומת. ריבויא הוא (שם מה:). אין לי אלא שאין לו. משלו, ואינו רוצה להתפרנס. משל צדקה (כתובות סז:). יש לו ואינו רוצה להתפרנס. משלו אלא משל צדקה ומסגף עצמו ברעב (שם). כפועל בטל של אותה מלאכה דבטל מינה. דאם היה נוקב מרגליות שעבודתה טורח לעשות ושכרו מרובה, אם אומר לו טול כך וכך ותבטל היום ממלאכה אינו פוחת משכרו אלא דבר מועט שהרי טורח ואין כה טורח, ואי מלאכה קשה היא כמו נגר, אם אומר לו אתה נוטל עכשיו שלשה זוזים טול זוז והבטל ולישב זוז, והכא נמי כי ההוא אגרא יהיב ליה שהרי מבטלו ממלאכתו, וכוליה אגרא לאהדר ליה, שהרי אינו עוסק במלאכה קשה אלא (בכורות כט.).